
Gamle Anatomen anno 1969

I TIDLIGERE TIDER

KNUT HAAKENAASEN

knhaaken@gmail.com

Knut Haakenaasen er spesialist i psykiatri, tidligere overlege ved Groruddalen distriktpspsykiatriske senter og pensjonist fra 2018. Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

På «Den gamle Anatomen» ved Universitetet i Oslo ble samfunnets utstøtte etter døden tildelt det ærefulle oppdrag å bringe den medisinske vitenskap videre til nye generasjoner.

Anatomisk institutt opptok det meste av plassen i den sentrale universitetsbygningen i Oslo sentrum. For å få innpass på dette privilegerte sted måtte man finne fram til den beskjedne døra på baksiden, til venstre for Aulafløyen, og legitimere seg for damen bak glassvinduet i porten, populært kalt Pylorus. Utenfra kunne man på kveldstid skimte studenter bøyd over lærebøkene gjennom opplyste vinduer i etasjen over. Her lå studentenes lesesaler.

Gamle Anatomen var et hellig sted, en kroppsetetikkens høyborg, der bare de få og utvalgte hadde adgang til livets mysterier slik de kom til syne i dødens skikkelser. I loftsetasjen lå de døde på rekke og rad: avmagrede og formalinstinkende lik opplyst av det bleke dagslyset som sildret inn gjennom de blakkede takvinduene. Blant disse utgjorde uteliggerne i Oslo by et flertall, uten rettssikkerhet for sine jordiske levninger og uten pårørende som savnet dem. Her hadde studentene et rikholdig materiale å grave i, skjønt dissekere er vel et mer passende uttrykk, for denne aktiviteten var ikke så ulik arkeologenes avdekking av lag på lag.

«Nede på podiet sto professoren og doserte, ofte med noen utvalgte kroppsdelar foran seg på et metallbord som for anledningen var trillet inn av en preparant»

Professorene la for dagen adskillig ærbødighet for det menneskelige legeme, om ikke for den stakkars sjelen som kort tid i forveien hadde forlatt sine jordiske lenker, så i hvert fall for det estetiske og funksjonelle mirakel som homo sapiens viser seg å være, lag på lag, under findisseksjonens skarpe kniv.

Auditoriet

Straks man passerte det lille avlukket i porten, Pylorus, nåløyet der de uverdige ble silt ut, kom man inn i en mørk, skittengrå trappehall med oppslagstavle og toaletter. Som en himmelstige førte en bred trapp oppover i etasjene, på første avsats til auditorium og lesesaler. I auditoriet foregikk morgenforelesningene. Dørene ble stengt presis klokka åtte. Sinkene måtte vente til pausen før de slapp inn og gikk dermed glipp av mange professorale gullkorn. Skammen dette medførte, bidro til at fraværet raskt droppet til null.

Auditoriet var formet som et amfi med konsentriske rader med harde trebenker opp mot det høye vinduet på bakveggen. Nede på podiet sto professoren og doserte, ofte med noen utvalgte kroppsdelene foran seg på et metallbord som for anledningen var trillet inn av en preparant. Kroppsdelene ble på forhånd ført ned fra det høye i en hendig liten heisanretning hvoretter de ble plassert på trillebordet.

Jeg lot meg imponere av den dionysiske veltalenheten som strømmet ut av munnen på den høyst vitale skikkelsen som gestikulerte nede på podiet. Professor W. bar alltid en tversoversløyfe som hang litt på skeive. Dette understreket hans blanding av akademisk snobberi og oratorisk vellyst, av spiss sarkasme og eufori som noe helt naturlig. Han var akkurat passe eksentrisk til å virke troverdig i disse antikke omgivelsene. Professor W. var elsket for sin formidlingsevne og fryktet for sin skarpe tunge:

«Utsikten og summingen fra bygatene fylte meg med forventninger om det egentlige livet og ble en kjærkommen kontrast til det tørre stoffet i anatomibøkene»

«Kan noen si meg navnet på synergisten til flexor carpi ulnaris?» mæler professor W., mens han vifter med en avsaget hånd og myser utover forsamlingen. Ingen svarer. Tausheten runger mellom veggene. «Nåh, ingen som føler seg kallet? Hva med deg?»

Professoren peker inkvisitorisk på en fyr med krølltopp og hornbriller på første benk. En av de saktmodige på kullet.

«Eh, æ prøv mæ på extensor carpi ulnaris», svarer den forsagte med tynn stemme.

«Feil!» tordner professoren, tar seg fortvilet til hodet og ruller med øynene. Så skuer han igjen utover forsamlingen, retter pekefingeren mot et beskjeget hode på bakerste benk. «De! Ja, nettopp De!»

Det beskjegete hodet avgir korrekt svar.

«Endelig et lyst hode! Endelig en som vil lyse opp vår fattige forstand med navnet på synergisten! Hva var navnet Deres sa De? Aasen? Utmerket!»

Professoren føler seg deretter kallet til å belære forsamlingen om anatomiens grunnleggende betydning for legegjerningen. Han vifter igjen med den avsagde hånden, liksom for å anskueliggjøre den dynamiske elegansen i håndleddets bevegelse.

«Dere er sikkert enige med meg i det funksjonelle og estetiske elementet i håndens kompliserte muskelspill. Hånden er det mest fullkomne av alle redskaper. Tenk bare på pianisten! Og kirurgen! Uten hånden er all utvikling og sivilisasjon utenkelig. Hånden er maskinene overlegen, tekniske innretninger kan aldri oppnå en slik grad av perfektjon!»

Professoren tar seg en kunstpause før han fortsetter, denne gang med blikket vendt opp mot vinduet på bakveggen, liksom han samler inspirasjon fra det høye.

«Når jeg studerte hjertets funksjon på en nedstøvet lesesal på Anatomisk institutt, kunne jeg oppleve overskridende øyeblikk av lykke der det rasjonelle smeltet sammen med fantasien og gikk opp i en høyere enhet»

«Anatomien er ikke bare et medisinsk basalfag, dere. Den er en kunstart! Menneskekroppen er det mest fullkomne byggverk som naturen har frembragt, og anatomifaget avdekker skjønnheten og harmonien i alle dens funksjonelle detaljer!»

Lesesalene

Til venstre fra avsatsen lå lesesalene. Rett innenfor døra møtte man et vaklende skjelett som skar grimaser mot de forbipasserende. Gjennom de høye vinduene kunne man betrakte de gamle ærverdige trekronene i Universitetshagen. Lente man seg litt nærmere vinduet, kunne man beskue selve hagen med en pryddam omkranset av flate steinheller. Et mannshode på sokkel stirret betydningsfullt mot Universitetsplassen. Jeg fant spesiell glede i å studere det mektige kastanjetreet rett utenfor vinduet og falt ofte i staver over det skiftende fargespillet i løvverket etter hvert som høsten skred på. Utsikten og summingen fra bygatene fylte meg med forventninger om det egentlige livet og ble en kjærkommen kontrast til det tørre stoffet i anatomibøkene.

En mindre lesesal lå innenfor den store. Langs innerveggen sto skap og glassmontre fulle av organer på sprit. Langs disse museumsaktige hyllene satt jeg og pugget hjertets anatomi. Når jeg fra tid til annen kikket opp fra bøkene og hjertekamrenes funksjon, så jeg mitt eget speilbilde stirre intenst tilbake fra glassrutene rett fram, midt mellom diverse plasthjerter på søyle. Solen skinte inn fra siden og sendte reflekser fra bøkens blanke sider til montrene rett foran meg, og jeg følte meg fanget mellom bildene av hjertets kamre i ulike versjoner og fornemmelsen av å befinne meg inni selve hjertet. De sterke

bildene av hjertets til nå hemmelige strukturer og virkemåte festnet seg på netthinnen og ga meg en slags overordnet erkjennelse av hvordan alt henger sammen. Jeg grublet over sammenhengen mellom hjerte og smerte, hjertet som følelsenes organ, hvordan både frykten og forelskelsen får hjertet til å galoppere, for noen nesten med livet som innsats. Jeg tenkte på hjertet som poetisk metafor for diktere til alle tider, dette mystiske organ som rommer selve livsfølelsen, hulrommet der sjelen har sin bolig. Det var på en måte logisk at sjelen hadde bolig her hvor det sprengte på som verst når livet feide innover en stakkar.

*«Jeg kunne ikke tenke meg en mer dødelig stillhet enn den som tørt
ut fra disse glassmontrene, der hyllene var fulle av fostre i ulike
stadier, nedsunket i sprit»*

Senere, da det vegetative nervesystemet ble kartlagt, mistet hjertet mye av sin mytiske betydning og ble på vitenskapelig vis redusert til en muskelbunt som slo jevnt og taktfast seksti til sytti slag i minuttet, livet ut. Jeg ble mer oppmerksom på mine egne hjerteslag, på godt og vondt, og gikk gjennom en kortvarig hypokondrisk periode med angst for at hjertet en dag ville stoppe å slå. Jeg hadde lest om folk med panikkangst som trodde de skulle dø under anfall og fikk problemer med å ligge på venstre side når jeg skulle sove. Senere valgte jeg å stole på at hjertet ville gå sin gang uansett hva jeg tenkte eller følte og prøvde å venne meg til tanken på min egen dødelighet. Hjertet er tross alt et robust organ som gir viktige emosjonelle signaler og veileder oss gjennom livets mange labyrinter.

Det var altså ikke et enten-eller. Jeg kunne fint leve med begge forestillinger samtidig uten at disse kom i konflikt med hverandre. Akkurat som det fantes fire hjertekamre, hadde jeg to hjernehalvdeler som styrer hvert sitt forestillingsunivers: det rasjonelle og det emosjonelle. Med den dagklare rasjonaliteten manøvrerte jeg meg gjennom studiet og hverdagen, med fantasien bygde jeg luftslott og med emosjonaliteten fordypet jeg meg i musikken og nærmet meg den gåtefulle kjærligheten. Og når jeg studerte hjertets funksjon på en nedstøvet lesesal på Anatomisk institutt, kunne jeg oppleve overskridende øyeblikk av lykke der det rasjonelle smeltet sammen med fantasien og gikk opp i en høyere enhet. Øyeblikk av faglig lykke, sekunder av uant nærhet til stoffet, et plutselig fugleperspektiv der løsrevne kunnskapsbrokker føyde seg til hverandre til en helhet og ble en del av meg selv.

Jeg sparte på disse kostbare øyeblikkene av ny erkjennelse og knyttet dem i minnet sammen med steder og situasjoner. Erkjennelsen av den funksjonelle skjønnheten i hjertets anatomi var for alltid knyttet til den knitrede stillheten i en antikk lesesal med utsikt mot mitt eget speilbilde fra glassmontre med fostre på sprit, eller utsikten mot det mektige kastanjetreet utenfor vinduet, skriften i den knudrete barken, vindens visking gjennom løvkronen.

Disseksjonssalen

Fra første avsats snodde trappen seg forbi kontorfløyen i tredje etasje og videre opp til det aller helligste: disseksjonssalene i fjerde, nærmest himmelen. Det var bare å følge den stramme formalinlukten. Etter noen ukers fartstid på disseksjonssalen var lukten blitt en naturlig del av identiteten til en medisinstudent. Den gikk i ett med den fornemme, gammelakademiske atmosfæren på Anatomisk institutt, like naturlig som lukten av diesel er for trailersjåføren.

«Anatomen var et konservatorium av det forgangne, halvt museum, halvt bærer av det levende»

Jeg likte denne sære atmosfæren. Den klassiske empirebygningen fra begynnelsen av attenhundretallet med sitt falmede interiør i brunt og grønt og sine mørke kriker og kroker der dagslyset ikke slapp til. De bortgjemte korridorene med glassmontre fra fordums tider der stillheten har levd uforstyrret i et århundre eller mer. Jeg kunne ikke tenke meg en mer dødelig stillhet enn den som tød ut fra disse glassmontrene, der hyllene var fulle av fostre i ulike stadier, nedsunket i sprit. Denne fornemmelsen av utestengthet fra den virkelige verden med sine begreper om tid og rom fylte meg med en særlig glede, liksom den museumsaktige stillheten her inne åpnet opp noe innover i meg selv, til den gode tidløsheten, fjernt fra hverdagens kjas og mas.

Anatomen var et konservatorium av det forgangne, halvt museum, halvt bærer av det levende gjennom oppfostringen av stadig nye generasjoner av mer eller mindre levende studenter. Det konservative elementet besto i å bevare det engang levende i en statisk, uforanderlig tilstand og på den måten gi det evig liv, på samme måte som fotografiet fikserer det dynamiske øyeblikket for evigheten. Tankene gikk videre til de gamle mestere innen malerkunsten som, lenge før fotografiet så dagens lys, fremstilte det levende gjennom dødens finslippte detaljer. En eim av Rembrandt og da Vinci hang igjen mellom Anatomens gråtunge vegger.

Publisert: 4. april 2022. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.21.0706

Mottatt 6.10.2021, godkjent 17.2.2022.

Opphavsrett: © Tidsskriftet 2026 Lastet ned fra tidsskriftet.no 27. mars 2026.